

עד-כאן 8

הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים להיסטוריה יקרים!

אני מתכבדת לשלוח לכם את עד-כאן מס' 8, העד-כאן האחרון לשנה"ל תשע"ה. בידיעון זה, בדומה לידיעונים הקודמים, אנו מפנים זרקור לעשייתכם המקצועית, לקידום יעדי הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד, לפרסום דגמי הוראה ועוד.

אנו ממש בישורת האחרונה של שנה"ל תשע"ה. זוהי התקופה בה אנו נערכים במרץ רב לקראת פתיחת מרב"ד הקיץ והערכת בחינות הבגרות של תלמידינו, היערכות לקראת כנס הקיץ שלנו שיתקיים אי"ה בבנייני האומה ביום רביעי י"ד תמוז, 1.7. (רצ"ב [קישור להזמנה](#) [ותוכנית היום](#)) ובכלל הצבת היעדים של הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד לקראת שנה"ל תשע"ו.

השנה נקדיש את הכנס לנושא "פסיפס ישראלי" – לעיון ודיון בעליות הגדולות לישראל מאז קום המדינה, תוך כדי הפניית הזרקור לשלוש עליות גדולות, מהן שתיים שנכנסו לראשונה לתכנית הלימודים שלנו – העלייה מברית המועצות והעלייה מאתיופיה. ברוח הימים האלו, חשוב לנו להזכיר כי נושא תולדות יהודי אתיופיה בא לידי ביטוי בתכנית הלימודים הן באזכור המצעד של יהודי אתיופיה לארץ ישראל בשנת 1862 והן בעלייה מאתיופיה בשנות ה-70 וה-90. גם בכנס שלנו השנה, העוסק באמור בפסיפס הישראלי של העליות, יבוא לידי ביטוי נושא העלייה מאתיופיה, כמו גם עליות נוספות.

בשבועות האחרונים אני מתרגשת בכל פעם מחדש עם קבלת מיילים ותמונות מכם המתארים את העבודה המדהימה הנעשית בשיעורי היסטוריה בכל נושא החלופות בהערכה. אני מתפעלת מאד מהיצירתיות, מהמעוף ומהעבודה החינוכית והערכית העמוקה שהנכם עושים בכיתותיכם. תבורכו! בימים אלה מתחילה הבקרה המדגמית בבתי הספר. זוהי בקרה מעצבת בבחינת 'למידת עמיתים', שכולנו ביחד נלמד ממנה תובנות חשובות להמשך ההטמעה של החלופות בהערכה.

בימים אלו אנו משיקים בשעה טובה את אתר נקדימון המתחדש. ברכת תודה למייסדת ולמנהלת האתר ורדה מאור על התפעול השוטף ועל העברתו הבטוחה של האתר למרחב חדש. כל הנחיות הרישום לנקדימון פורסמו.

ברכת תודה למורה אבי דסקל על [הובלת הסיור בעיר תל אביב לפני שבועיים](#). ברכת תודה לעשרות המורים שהגיעו מכל הארץ ונטלו חלק בסיור. סיור זה וקודמיו השנה מבשרים על יעד חדש שאני מציבה כאתגר עבורנו לחיזוק והעצמה בשנה"ל תשע"ו והוא פיתוח המתודה של למידה חוץ-כיתתית. יעד זה יבוא לידי ביטוי גם בהשתלמויות שנציע בשנה הבאה. ומה בידיעון שלפנינו?

בפתח הידיעון מאמר נוסף פרי עטה של המדריכה ענת בזק בנושא החלופות בהערכה. מצרפת כאן גם קישור להרצאה המצולמת שבה ענת מסבירה ומדגימה את עקרונות 'לב לדעת' ויישומם בלימודי היסטוריה בחמ"ד. מומלץ [לצפייה](#) למי שטרם צפה.

בידיעון זה אנו נותנים גם במה לעשייה חשובה שנעשתה בבתי ספר שונים בתחום החלופות בהערכה הן בכיתה י' והן בתכנית 'חמ"ד ועד'.

שתי מורות להיסטוריה יציגו את השקפת עולמן החינוכית ואת מתווה העבודה שלהן בתחום החלופות בהערכה בכיתות י': המורה אודליה דדון מתיכון דתי לוינסון בקרית-ים והמורה רינת אברהם מאולפנית 'מבשרת' בחדרה. ברכת תודה על השיתוף והפתיחות.

המורות ד"ר עדה גבל ותמר שטראוס מנתיב האולפנא בראשון לציון מציגות לעיוננו 4 עבודות ייחודיות שנעשו במסגרת תכנית 'חמ"ד ועד', וביניהן סיפורו של איש עדות ניצול שואה על גבי ציר זמן דיגיטלי, חמ"ד ועד במסלול עולים חדשים על תולדות הקהילה האתיופית ועוד.

שרית יפה - המדריכה לערכים בלימודי היסטוריה בחמ"ד, מציגה בידיעון מערך שיעור שנכתב בנושא 'ז'בוטינסקי והיחס לערביי ישראל' להדגמת שילוב ערכים בשיעורי היסטוריה (כמנהגנו בידיעונים האחרונים).

אוריאל אסולין מדריך התקשוב בלימודי היסטוריה בחמ"ד מציג בפיתו 'כלי בקליק' את הכלי המתקשב ליצירת מפות חשיבה ככלי עזר נוסף בידי תלמידינו בהתמודדות עם בחינת בגרות בתום למידה בת שנתיים ולסיום - מאמר העשרה בנושא - הוראת נושא האמנציפציה באמצעות ציוריו של הצייר מוריץ אופנהיים.

מוזמנים לשתף אותנו בעשייתכם הברוכה בידיעונים הבאים.

ברכת תודה לכל הכותבים בידיעון וברכת תודה והערכה רבה לשותפי בהפקת הידיעון, מדריך התקשוב אוריאל אסולין.

בהערכה רבה

בלהה

הערכה חלופית

ענת בזק- מורה באולפנת חורב בירושלים ומדריכה להיסטוריה במנח"י

בתהליך הלמידה הקלאסי כפי שהוא נחווה על ידי מורים ותלמידים יש בסוף הדרך ציון. מה מבטא הציון הזה? מה גלום במספר 85, 92 או 100? השקעה? שינון? הבנה? ידיעה? אהבה למקצוע? פעמים רבות אנו שומעים וחווים שתהליך הלמידה הוא מאד תועלתני. צריך ציון גבוה כדי לקבל תעודת בגרות עם ממוצע גבוה כדי להתקבל ללימודים במקצועות מסוימים. חלק מהמקצועות אליהם שואפים מאד ערכיים ויש דרישות סף גבוהות לכניסה אליהם. חלק מהמקצועות מבטיחים בעתיד חיים נוחים מאד מבחינה כלכלית. בין כך ובין כך בהכללה הלימוד בתיכון אינו "לשמה". אין כוונה לחוות, להבין, לחשוב, להשתנות, להפנים את הנלמד ולהפוך אותו לחלק מבניין אישיותך. הכוונה היא לקבל ציונים גבוהים. גם ידע הופך למוצר צריכה סחיר בשוק שיש לו מדידה כלכלית.

סוג המבחנים המקובל יוצר 30-40 טפסים של מבחן שבו כולם צריכים לענות את אותה תשובה. התשובה הנכונה היא זו שנאמרה על ידי המורה בכיתה וסוכמה במחברות. מבחן זה משעמם לבדיקה והוא בוחן עד כמה הובנו דברי המורה ומי מצטט אותם כהלכה. שיטה זו של שינון יש בה "העתק" "הדבק" ברוב המקרים בלי מחשבה או עיבוד אישיים תוך כדי הזמן שבו נושאי הלימוד (המכונים "החומר") עברו בתוך המערכת (המת, הלב, הנשמה) של התלמיד.

אחד החלומות של המורה בפרט והמערכת בכלל היא שהתלמיד ירגיש שמה שנלמד רלוונטי ומשמעותי לו. ברצוננו לחוש ששיעורי תנ"ך, ספרות, היסטוריה, מחשבת ישראל וכד' מספקים לו מידע שעונה על צרכים קיומיים רוחניים. ראה זה פלא שהשיעורים שתלמידינו משקיעים בהם הכי הרבה זמן, מאמץ, נשמה וכסף הם האנגלית ובעיקר המתמטיקה. השקעה זו מוכיחה יותר מכל שמה שרלוונטי וחשוב לחיים - עובד. אילו חיינו בחברה שבה ההצלחה בחיים

כמבוגר עצמאי נמדדת בעומק האינטלקטואלי

ו/או במשמעות שאתה מעניק לחיך הרי שגם

בתיכון היה כבוד וייקר למקצועות הנ"ל.

הגרוע מכל בעיניי הוא שמתן הציון הופך

למבחן רמת ההערכה של המורה את התלמיד.

"כמה קיבלתי" "כמה הוא נתן לי" "על מה הוא

הוריד לי". לכאורה יש מחוון ברור ואובייקטיבי שעל פיו כל תלמיד יכול לציין את המבחן של עצמו. אם התשובה נכונה היא נכונה, אם היא חלקית היא חלקית. הדברים ברורים וידועים. אם התלמיד ידע את התשובות קיבל את הנקודות, אם לא ידע, לא קיבל. הציון אימננטי ולא ניתן מגורם חיצוני. מדוע כל האמוציות והתחושה כאילו יש כוח בידי המורה לחרוץ גורלות, ובמיוחד בציונים השנתיים?

נראה שלאור כל זאת ועוד התחילה בעולם מגמת ההערכה החלופית.

ברצוני לטעון שהערכה חלופית היא שם קוד לניעור המערכת כולה. הדרך שבה אתה בודק אם התהליך הצליח מסמנת את האופן שבו אתה מבין את התהליך. הערכה חלופית אינה דרך אחרת לבדוק את אותם דברים. בהגדרתך מה אתה בודק יש ריענון למטרות ההוראה שמוגדרות מתוך אופן הבחינה. אנו מבקשים חשיבה, ניתוח, עיבוד והפנמה. בהערכה חלופית. על פי הבנתי, אינך בודק את אותם דברים בצורה אחרת בשביל שיהיה מעניין או מקורי – אתה בודק באופן אחר כי אתה מלמד באופן אחר ואתה משדר תשדורת שונה לחלוטין לגבי מה שאמור להתרחש בין כתלי הכיתה בפרט ובית הספר בכלל. ראשית, אנו אומרים "הערכה" ולא "ציון". אנו באים להביע מסר חיובי כלפי התלמידים. לומר במה הם טובים, במה הם שונים, במה הם מיוחדים וייחודיים.

כדי להכשיר את התלמידים לבצע מטלות שנכללות בקטגוריה של "הערכה חלופית" יש לבנות את השיעורים ואת ההוראה באופן שמכשיר אותם לבצע מטלות אלו. אם מדובר במטלות ניתוח טקסטים ו/או הבעת דעה מלומדת ומנומקת, הרי שהשיעורים צריכים להיות בנויים במתכונת של דיון, ניתוח, העמדת טיעונים וכד'. יש להגדיר את המטרות והיעדים החדשים ועל פיהם לבנות גם את השיעורים וגם את המטלות המבררות עד כמה הופנמה הלמידה. מערכת זו פותחת צורת הסתכלות, הבנה ויחסים חדשים הן בין המורה ותלמידיו, הן בין תלמידי הכיתה ובעיקר בין התלמיד לבין חוויית הלמידה שלו והתשובה שלו הפנימית לשאלה לשם מה הוא מגיע לבית הספר.

בית הספר האידיאלי עשוי לספק גם לילדים גדולים ולבני נוער את אותה שמחה שיש בהליכה ובחזרה מגן הילדים. הלימודים התיכוניים מנטרלים במידה רבה את ההתייחסות ההוליסטית לתלמיד ומתמקדים לרוב בשכל בלבד. ההערכה החלופית נותנת מקום לפרט ומאפשרת

יצירתיות, מחשבה, מקוריות, עיבוד, עצמאות ועצמיות. הערכה זו רב תחומית, רב ממדית ובין תחומית.

ההערכה החלופית ואופי ההוראה הנגזר ממנה הם גם תגובה הולמת למהפכת הידע הנגיש, הטכנולוגיה, חכמת ההמונים ושאר הנפקויות של עידן האינטרנט ונגזרותיו. מזה שנים רבות הולך ומשתנה מעמד ותפקיד המורה כסוכן ידע. המחשבה שהדור זקוק עדיין למי שיעמוד מולו וירצה את הדברים כפי שניתן לקראם או לצפות בסרטונים עליהם בלחיצת כפתורים הנמצאים בכף היד, אבד עליה הכלח. תפקידו של המורה היום הוא להלהיב, ליצור עניין, להפנות למקורות מידע, ללמד להצליב מידע, לבקר אותו, לבנות מתוכו תפישות קוהרנטיות, לבחון מהימנות ולשלב לימוד מיומנויות הנדרשות לבן תרבות בן המאה העשרים ואחת. ההתעלמות מטכנולוגיה ו/או השימוש בה באופן שהיא מתפקדת כמו שיטות הוראה וחישיבה של העבר (לדוגמא מצגת במקום לכתוב על הלוח) אינה משרתת את מערכת החינוך אלא משאירה אותה מפגרת מאחור ולא רלוונטית. מטלות לימודיות הנעזרות למשל ברשתות חברתיות מאפשרות לבית הספר ולמורים להיות כל הזמן חלק מחיי התלמידים ולהוציא את הלמידה ממקום מסוים וזמן מסוים מוגבלים. כמו כל דבר משמעותי בחייהם הלמידה תוכל להתרחש בכל מקום ובכל זמן והמורים לא יוגדרו במשבצת קטנה ולא רלוונטית.

יש שיאמרו שיש קורפוס של ידע שאותו צריך "לדעת" – ברמת השינון. אדרבא. ודאי שיש לבחון ולשאל שאלות באופן אינטליגנטי המניח קיומו של ידע שבלעדיו אי אפשר לענות על השאלות או לפתור קושיות. ודאי שאין עניין להוריד את רמת הלימודים אבל חייבים להגדיר מחדש מה נקרא "ללמוד" ומה נקרא "ללמד". על פי ספר 'בראשית' ידיעה היא חיבור במובן העמוק ביותר, הבלתי ניתן להפרדה. הלוואי שבאשר תלמיד שלנו יאמר שהוא "יודע" משהו הוא ירגיש מחובר לחלוטין למה שהוא למד כאילו "חומר" הפך לחלק בלתי נפרד ממנו.

מכיוון ש'המדיה היא המסר' גם הצורה הקלאסית של ישיבה בכיתה מול שולחנות ולוח במשך שמונה שעות ביום ויותר כשאדם אחד עומד בפניך ומרצה כבר לא מדמה את תפישת מערכת היחסים חומר – מורה – תלמיד. קבוצות למידה ודיון הן האופן שבו מתרחשים כיום תהליכים בעולם "האמיתי". קצב ההתרחשויות המסחרר והגירויים הבלתי פוסקים בכל מקום אחר מלבד בית הספר לא מתאימים לקצב הנוכחי בתוך הכיתות. בעולם של תלמידינו פותחים חלונות רבים כל הזמן ועוסקים בו זמנית במספר מטלות.

יש הטוענים שמול העולם המאבד משפיותו או מקצבו המסורתי יישאר בית הספר אי של שלוה בתוך הים הסוער. מנגד, אי אפשר יהיה להמשיך להתעלם מהפער ההולך וגדל בין ערכי העולם החדש ומושגיו לבין שמורת הטבע ששמה מערכת החינוך. ההתקדמות לא תימדד בטכנולוגיות או במספר המחשבים שיש למוסד, היא תימדד בתפישות חינוכיות ולימודיות הנותנות מענה לעולם המתחדש. מענה זה נמצא בין היתר במראה בית הספר והכיתות, ביחסים בין מורים לתלמידים ובאופן ההוראה וההערכה.

בצורת ההוראה וההערכה החלופית התלמיד מקבל אחריות רבה שאינה רק מתודית. הוא מבין שהוא באמת חלק מעולם המחקר ו/או הפרשנות והמחשבה שממשיכים להתהוות ולהתחדש בכל עת. תודעת הבחירה החופשית, הבחירה בטוב, האחריות כלפי עולם המוטל על כף המאזניים מוחשית יותר מאשר בתפישה שבה כל דבר חשוב או משמעותי כבר נכתב או נאמר ועליך כתלמיד

מוטל רק ללמוד את הדברים על פה ולצטט אותם. דעתו באמת חשובה, נשמעת ומקדמת את הדיון שאינו מתודי. במערכת הוראה ולמידה כזו אין הפרדה בין פעילות "לימודית" לפעילות ערכית/ חווייתית/ חברתית. אדרבא, כל החלטה הנוגעת למידה ו/או להערכה נובעת ממניעים ערכיים ומהאידיאלים שבית הספר בחר להנחיל. המערכת כולה יוצאת מהסחרור של התועלתנות ונכנסת למצב שבו ערכים, אמונות ועומק מובילים את קבלת ההחלטות, הן אלו שנוגעות בצורה והן אלו שנוגעות בתוכן. יש מוטיבציה להקשבה והשתתפות בשיעור שאינה המבחן שיבוא אחר כך. אי אפשר להצליח מצילום סיכומים של מישהו אחר. אם לא היית נוכח - לא חווית ולא הפנמת.

אפשר להציע דרכים רבות לגיוון הלמידה ולריענון דרכי ההערכה; סיורים באתרי מורשת, תשבץ, בינגו, תפזורת, משחק מחשב, מצגת, דף עבודה שמחובר על ידי התלמידים, סיכום מצב המחקר, השוואה בין שני פרשנים, כתיבת מכתב לבני העלייה השלישית, סרטונים מוערים, חיבור הצגה, ניתוח סרטי קולנוע, יצירת קולאז'ים, תרגילי פסיכודרמה, דו"ח קריאה על רומנים היסטוריים עם עבודת מחקר על התקופה, האזנה, כתיבה, יצירה, צילום, שאלות

"מה הייתי עושה אילו הייתי ב...". העיקרון הוא שגם ה"איך" הוא בעצם "מה". בכל מקרה השאלות המהותיות היא "למה" ו"בשביל מה".

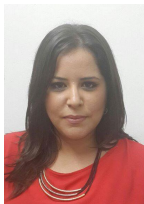
ההערכה החלופית היא חלק מהתהליך בלמידה משמעותית. היא מאפשרת את הכרת התלמיד כאדם שלם בין היתר מתוך רצון להבין במה הוא חזק ומה אופן הביטוי הנכון ביותר עבורו. ניתן לתת תרגילים יצירתיים בסוף שיעור או כשיעורי בית רשות, להפנות לקריאה נוספת, לנסח הבעת דעה, לעצב פינות למידה, להעמיד תערוכות, לארגן 'הייד פארק', מטלות קריאה, תגובה לקריאה, הכנת הרצאה, כתיבה או בניית בלוגים ואתרים, העלאת תמונות בווטס-אפ על הנושאים הנלמדים. מחוונים ברורים ומדויקים מלמדים מה אנו מחפשים (יצירתיות, מקוריות, עיצוב, הבנה, איסוף מידע, פרשנות, דיוק, מחקר ושאיפות גבוהות). אנו משתדלים ליצור אווירה של חדות מחקר, הבנה, חשיבה, וידיעה. תחושה של מותר האדם. שמחה על הזכות ללמוד במקום תחושת החובה או התועלתנות הנמוכה. מטרותנו להאחיב למידה - השכלה - חשיבה - הבעת רעיונות ודעות. המחווונים מעניקים אפשרות לבדוק את ההתקדמות שלך לבד ולראות את האובייקטיביות של ציון אימננטי - לא חיצוני - לא "מה היא נתנה לי" - אלא מה יצרתי לעצמי ובכך יש לקח לחיים. יש מסרים רבים באופן ההערכה וההוראה - הבעת אמון, הערכה, עניין באישיות, יצירת עניין אישי והתאמה לתלמידים שונים. אמונה אמיתית בחשיבות של כל אחד מהתלמידים ובכך שכשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם (וכישרונותיהם) שונות.

אחת הסיטואציות הקלאסיות בשיעור היא שתלמיד שואל שאלה והמורה לא עונה או עונה בקצרה מכיוון שזו "גלישה" וזה "לא בחומר". בשיטה שאני מציעה ישמח המורה שזכה בשאלה שהיא "גלישה". תלמיד ששאל שאלה כזו הבין את נושא השיעור וחשב עליו. מכיוון שהוא רלוונטי עבורו הוא עשה קישור בין מה שדובר לבין ידיעות קודמות שלו או חוויות שמופנמות בו ושאל שאלה שהיא אוצר מבחינת המורה המעוניין בלמידה משמעותית.

מטרת המורה בכניסתו לכיתה אינה לקחת "קבצים" של ידע הנמצאים במוחו ולהעביר אותם (גם אם באופן מעניין וחוויתי) לתוך המוח של תלמידיו. אפשר להעביר קבצים מהמחשב שלו למחשב שלהם. המטרה בשיעור היא ליצור דינמיקה של חשיבה, ערנות, התעניינות ובעיקר שיח ערכי/ רעיוני/ רוחני המבהיר את מקומנו, תפקידנו, מהותנו - בשביל מה בכלל אנו לומדים ומלמדים ובמה מה שלמדנו מהווה עוד נדבך בבניין אישיותנו והגשמת תפקידנו בעולם. כל זה מבלי לגרוע מהמקצועיות והרצינות של הכנת הנושא על כל גרורותיו ושלוחותיו

מבחינה לימודית. הכנת השיעורים האלו דורשת מהמורה זמן ומאמץ לפני השיעורים אבל השיעורים עצמם יש במה גדולה ורחבה ומקום לתלמידים לבוא לידי ביטוי. יש לתת את הדעת שעד כמה שמדובר במהפכה בשביל חלק מהמורים, השינוי הזה מאד קשה לתלמידים. הם הורגלו במשך שנים רבות לתפקיד מסוים. מערכת הציפיות שלנו מהם תאמה את המתואר לעיל. יש משהו נח במוכר והידוע. יש משהו נח בהעתק/הדבק. ההערכה החלופית דורשת מהם מיומנויות חדשות והרבה יותר מעורבות. כדאי וצריך לתווך להם את התהליך תוך כדי תנועה שיבינו מה משתנה ואיך זה יקרה לאט לאט, ביחד, מתוך שיתוף פעולה והכוונה הדדית של התלמידים והמורים.

בכל 45 דקות של שיעור יש פוטנציאל להיות משני חיים. מורה צריך לדעת למה אני מלמד את זה עכשיו? במה זה ערכי? במה זה תורם לחיי התלמיד ובניין אישיותו? רצוננו העז שתלמיד יבין בשביל מה הוא לומד את זה ואיפה זה פוגש אותו בחיים שלו. האריך - זו כבר שאלה משנית.

הערכה חלופית - למה לא?

אודליה דדון, מורה להיסטוריה בתיכון דתי ע"ש לוינסון, קרית ים

"העבודה הזו היא חוויה שתשמר לי לעד, זה משהו שיישאר בי תמיד. מבחינתי

העבודה הזו היא הרבה יותר מציון בגרות, היא הכוונה לחיים האמתיים, זה

תמיד יזכיר לי שגם כשקשה ואני מרגיש שאני לא מסוגל אני אזכר בעבודה

ואראה כי אני כן מסוגל. אני לא אוותר - וזה בזכות העבודה זו."

כך כתב לי איתי זיגדון, תלמיד בכיתה י', כשהתבקש למשב את תהליך הערכה החלופית שעבר השנה בהיסטוריה.

בואו נודה על האמת, התהליך של הערכה החלופית אינו פשוט כלל. נקודה.

יכול להיתפס "ככאב ראש" טורדני במיוחד הן בעיני התלמידים והן בעיני המורים.

אך, אם נסיר לרגע את החששות מתהליך זה, נגלה עד כמה התהליך מפתיע. היתרון המהותי של ההערכה החלופית עבור התלמידים, כבר נכתב בפתח - חוויה משמעותית. חווית הלמידה והחקר משמעותיים לתלמידים, מכיוון שזהו תוצר שלהם.

בניגוד גמור למבחן (כבודו במקומו מונח, כן) שבו התלמידים משננים את החומר ובשנייה שהוא נגמר, לוחצים על מקש ה- Delete ומכינים את תאי הזיכרון למבחן הבא, וחוזר חלילה...באן, המצב הוא שונה, הידע לא נמחק, הוא נחקק.

יתרון נוסף, הוא חווית ההצלחה של התלמידים, ולא משנה מה הגדרת הכיתה. מכירים את זה, שחיברתם מבחן, השקעתם, טרחתם, הגעתם לתגבורים, הייתם בטוחים שהפעם כולם מגישים, וברגע האמת שבו התלמידים אמורים להגיש את המבחן - באמת כולם מגישים...

אבל חלקם הגישו טפסים ריקים! זה כל פעם מפתיע מחדש, נכון?! אני מסתכלת על המבחן הריק, מרימה את עיניי, מביטה בתלמידים, ושוב מביטה בטופס הריק ופולטת אנחה, אבל רק אתמול למדנו את זה...

מניסיוני בשטח, הערכה החלופית מעניקה לתלמידים, בעיקר "לתלמידי הטפסים הריקים" חווית הצלחה. הם מגישים את העבודות ויוצרים יש מאין. התהליך מעניין אותם, הם פעילים בו, ולכן הם מצליחים וחווים חווית הצלחה.

בנוסף, יתרון האקטיביות בקרב התלמידים. בלמידה מסוג זה, הלימוד הוא דינאמי. התלמידים חוקרים נושא בעצמם ולומדים ממנו. התלמיד מתנסה בהוראה ובמשוב עמיתים. התלמידים לומדים בדרך חקר את הנושא, משתפים ומעשירים את המורה ואת עמיתיהם.

הם מתנסים בתהליך למידה אחר, מרגש יותר, תהליך אותו הם יפגשו באקדמיה. לשם אני חותרת ולשם אני מכוונת, ומאמינה שהם יגיעו ויעשו חיל.

יש גם ערך מוסף, חינוכי לתהליך זה. אני לא אפרט עליו, אני אצטט את התלמיד שלי בהקשר הזה: "העבודה הזו תרמה לי הרבה, למדתי לתת במה לתלמידים אחרים, לא לקחת את הכול לידיים שלי, ולהקשיב לשותף שלי בעבודה. יש לי ווידוי קטן- אני תלמיד שבדרך כלל לא נותן לאף אחד להתערב לו בלימודים, עושה הכול בדרך שלי בקצב שלי ולא נותן לאף אחד להפריע לי, בעבודה הזו למדתי להקשיב לחבר ולא להשתלט על הכול. למדתי לעזור לאחר כשקשה, וזכיתי ללמוד מהחבר שלי ועל החבר שלי".

מקסים, לא?!

היתרונות עבור התלמידים ברורים, אבל איך ההערכה החלופית מקדמת את המורים? לא אכביר במילים, אני רק אומר, שהתהליך הוא מסקרן, יודעת את נקודת ההתחלה, אך לא את נקודת הסיום, וזה מה שמייחד את תהליך ההערכה החלופית. יש בו את ממד הסקרנות והאי

וודאות. וככזה, הוא מדרבן ללמידה, לבדיקה מחודשת של נושאים בתוכנית הלימודים, וזו מהות ההוראה-ללמוד וללמד.

תהליך זה מזמן דרכי הוראה מגוונות יותר, מעניינות יותר, כמו שלמדנו בשיעורי דידקטיקה במכללה או באוניברסיטה. שלא תבינו לא נכון, חלילה וחס, אנחנו מגוונים ומשלבים אינספור עזרים דידקטיים מקסימים בשיעורים - כתבי חידה, בולים, קריקטורות, סרטונים...אך המינון כאן הוא גבוה יותר ומתבקש יותר, כדי להצית לתלמידים את הדמיון ואת החופש המחשבתי והיצירתי. והכי חשוב, התלמידים מצליחים ונהנים יותר בשיעורים. והלא הצלחה שלהם, היא הצלחה שלנו.

אחרי שהצגתי את היתרונות, הגיע הזמן להציג את עצמי...

הי, קוראים לי אודליה דדון, אני מחנכת ומורה להיסטוריה בתיכון דתי ע"ש לוינסון בקרית ים. אני מלמדת בשכבת כיתה י' (הן את הכיתה העיונית והן את כיתת אומ"ץ).מה שרוב התלמידים שלי גילו השנה הוא שאני לא רק מורה להיסטוריה, אלא גם מורה לתקשורת ובנוסף

לכך לומדת (Jewish Cognitive behavioral therapy) JCBT

כידוע, בכיתה י' אין בחינת בגרות בסוף השנה, לכן החלטתי מספר החלטות.

א. ליהנות ולשלב שני תחומי דעת שאני מאוד אוהבת ומאוד מאמינה בהם- היסטוריה ותקשורת.

ב. לגרום לתלמידים שלי ליהנות משני תחומי דעת שאני מאוד אוהבת ומאוד מאמינה בהם- היסטוריה ותקשורת.

ג-העלאת הרף הלימודי בקרב התלמידים והכוונה לאקדמיה. להוכיח להם, "שהשמיים הם

הגבול", זו לא רק סיסמה, אלא מציאות ברת השגה.

אז השנה החלטתי להציב רף מאתגר במיוחד לי ולתלמידים, ולא לפחד, למרות שידעתי שיהיה קשה. (רק לא תיארתי לעצמי עד כמה קשה...).

החלטתי שנושא העבודה יהיה ניתוח טקסט ויזואלי - ניתוח כרזות גיוס ממלחמת העולם הראשונה. בעבודה, התלמידים נדרשו לדעת, ליישם ולהתמצא במושגים אקדמיים מתחום התקשורת כגון: ניתוח דנוטטיבי, ניתוח קונוטטיבי, זוויות צילום, קומפוזיציה, פרזנטציה ועוד.

חשוב לי, לציין שהיו אנשים טובים במהלך הדרך שהיוו עבורי השראה ונתנו לי דרך במכללת "אורנים" בחוג להיסטוריה ולתקשורת.

האנשים היקרים הללו מהמכללה הראו לי כסטודנטית, קודם כל ע"י דוגמה אישית, שניתן לעשות דברים אחרת. שניתן ללמוד וללמד אחרת, להציב רף גבוה ולעמוד בו.

אני מודה, תהליך ההערכה החלופית היה קשה גם לתלמידים, אך גם לי, והיו רגעי משבר שחשבתי לעצמי "את מטורפת, בשביל מה את צריכה את זה?!"

אבל בסוף, העבודה הקשה השתלמה! בתום תהליך כתיבת העבודות, היה לי חשוב לתת משוב לתלמידים על התהליך ועל תפקודם, אך לא פחות חשוב, לקבל מהם משוב על התהליך וההדרכה.

המשוב היה אמיתי, בוגר ומצמיח. למדתי הרבה. למדתי להאמין בעצמי ובתלמידים שלי.

למדתי לא לפחד, לחלום בענק עבור התלמידים, הם יכולים, הם מסוגלים והם מפתיעים.

הם הפתיעו אותי, והכי כיף שהם הפתיעו את עצמם!

שאלה אחרונה למחשבה - הערכה חלופית - למה לא?

רשמים מהשדה: הערכה חלופית יצירתית
רינת אברהם - מורה להיסטוריה, אולפנית מבשרת ברוך, חדרה

"וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו"

(דברים ל"א, כ"א)

במסגרת הערכה חלופית לשכבת י' בתולדות עם ישראל עסקנו בנושא משטרים טוטליטריים והשפעתם על כלל תחומי החיים בגרמניה ובמזרח אירופה.

במסגרת זו נדרשו הבנות בין היתר לצפות צפייה ביקורתית באחד מן הסרטים הבאים: "הנחשול", "אירופה אירופה", "חוות החיות", "נערי הסווינג" ו"הדיקטטור הגדול" או לנתח כרזות ומסרים של אותם משטרים.

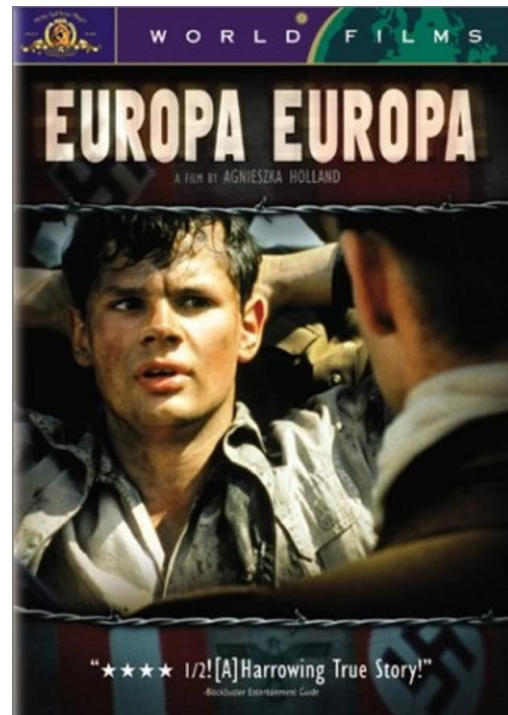
במסגרת שיעורי ההיסטוריה ניתנו לבנות השכבה כלים לבחון בעין ביקורתית את המסרים העולים מהסרטים ומן הכרזות, בהתאם למחווון שחולק להן.

לאחר הצפייה הביקורתית נדרשו הבנות :

- לזהות את היצירה ולתאר את התוכן שלה.
 - לנתח את היצירה ולאתר פרטים רלבנטיים ביצירה.
 - להפעיל חשיבה ביקורתית ולהשוות בין האירועים ההיסטוריים לבין העובדות ההיסטוריות.
 - לכתוב רפלקציה- להציג מה הן היו לוקחות מן היצירה לחייהן הפרטיים.
 - ליצור תוצר חזותי-כרזה, פרסומת, סרטון ועוד.
- הוראת היסטוריה היא אתגר, והערכה חלופית ייחודית זו, המבוצעת זו השנה הראשונה באולפנית ובכלל בתי הספר, מאתגרת שבעתיים.

האולפנית בה אני מלמדת "הרימה את הפרויקט" בצורה מרשימה ונרתמה לביצוע מטלה זו בהקניית כל הכלים הנדרשים לביצוע תכני ההוראה וכלי העזר הנדרשים לתלמידות. הואיל וזו השנה הראשונה בה מבוצעת הערכה חלופית בנושא, וגם שנת ההוראה הראשונה שלי, נדרשתי להכין תשתית בבחינת "יש מאין". הנהלת בית הספר עמדה לצדי, והעניקה לי כלים לבניית תשתית זו.

"ומתלמידי יותר מכולם"- בנות שכבת י' עשו עבודה מופלאה. העבודות שנעשו הוכיחו למידה משמעותית, הבנת הרקע ההיסטורי, ניתוח וחשיבה ביקורתית. כל בת הפגינה את נקודת המבט הייחודית שלה, כמו גם את היצירתיות שלה. העבודות שנכתבו היו ברמה גבוהה מאוד ועמדו בסטנדרטים הגבוהים שהוצבו להן. תוצרי התלמידות רוכזו לתערוכה מרשימה באולפנית. גם בנות כיתת האתגר לא עשו לעצמן הנחות, השתתפו בכל המטלות וניתוח הכרזות שלהן היה מדהים ומאוד מרשים.

האתגר של הנחלת זיכרון השואה והשלכותיה לחיי האומה הוא משמעותי – בעיקר כאשר מספרם של ניצולי השואה קטן משנה לשנה. תחושתי היא כי באמצעות ההערכה החלופית הצליחו התלמידות להבין את הרקע לשואה, ואת ההתמודדות של היהודים בתקופה זו.

הערך המוסף הגדול ביותר מבחינתי היה כתיבת הרפלקציה של התלמידות. בחלק ניכר מן העבודות עבר כחוט השני הצורך האישי של התלמידות להעמיק את לימודי השואה.

כסטודנטית לתואר שני בבית ברל בתוכנית של הסבת אקדמאים וכמורה מתחילה להיסטוריה, ההתחלה הייתה לא קלה, מאתגרת ומשמעותית, כדבריו של דוקטור סוס "אם יוצאים מגיעים למקומות מופלאים..."

ולסיום אצטט מדבריו של הרב צבי יהודה הכהן קוק "... החינוך – הלא הוא הוצאה מכוח לפועל, מהעלם לגילוי, את הכוחות והכישרונות הנמצאים בנפש הילד בטבעה..."

כשגורמי החינוך – ההורים והמורים, הספרות והסביבה של הילד – מותאמים ומכוונים לשכלול כשרונו הטבעי הזה של הילד ופותחו בדרכי החיים השונים, אז החינוך הוא מוצלח וטוב..."

מי ייתן ונשכיל להוציא מהכוח אל הפועל את כישוריהם של תלמידינו ונגלה את הפוטנציאל הגלום בהם.

לצפייה במצגת המסכמת את הפרויקט לחצו על הסמל המצורף:

אפשר גם אחרת

הערכה חלופית בהיסטוריה
שכבה י-התשע"ה

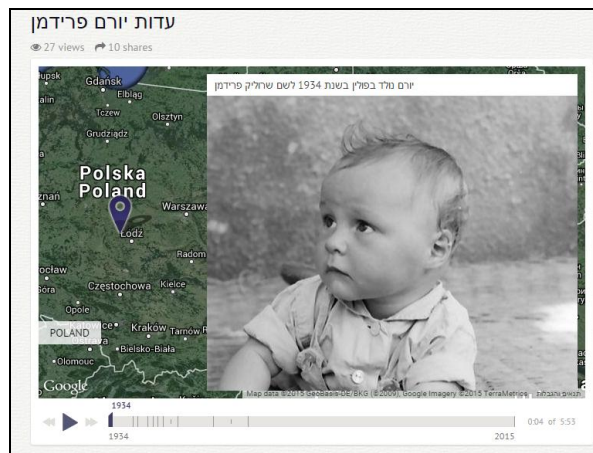

הערכה חלופית יצירתית
ד"ר עדה גבל ותמר שטראוס-
מורות להיסטוריה, נתיב האולפנא, ראשון לציון

בסקירה זו נציג ארבע עבודות שבלטו ביצירתיות וברגישות בהן נעשו והוגשו לנו, ובהן ביקשנו לשתף את מחנכי ההיסטוריה:

עבודה אחת בה נפגשו ירדן, שיר ושחר עם ניצול השואה יורם פרידמן, גיבור ספרו של אורי אורלב "רוץ, ילד רוץ". לאחרונה עובד הספר לסרט עלילתי באורך מלא. סיפורו המיוחד הוצג באופן מרשים על ציר זמן באתר meograph מלווה בתמונות, מפה ומוסיקה מתאימה. נא לחצו על התמונה:

עבודה שניה בה נפגשו יובל ונעה עם רחל בלטרם היא ניצולת שואה, עם סיפור חיים מרתק. ההגשה המיוחדת בה שלבו קטעי אודיו ווידאו שאפשרו גם לנו, כמורות, להיפגש עם כוחות חיים, שמחה ויצירתיות מדהימים של העדה. נא לחצו על התמונה:

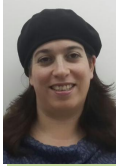
עבודה שלישית בה נפגשו אסתר ולאה, בנות עולות מהעדה האתיופית, עם מנהל המתנ"ס השכונתי בשכונתן שהיה הקצין האתיופי הראשון בצה"ל. האפשרות לספר סיפור הצלחה מעצים הווה לבנותינו יצירת אופק אמיתי להשתלבות אמת בחברה הישראלית. נא לחצו על התמונה:

העבודה הרביעית והאחרונה שייכת לאודיה ואורטל. שתי התלמידות מכיתות מקבילות, הן בנות דודות משני הצדדים, שנסעו להיפגש עם סבתן המשותפת. אביה של אודיה, הרב משה טלבי, נרצח לפני שנים אחדות בפיגוע בכניסה לישוב רבבה, והמפגש המשפחתי המעצים והמחבר היה משמעותי כפי שהדברים משתקפים בעבודתן המרגשת. נא לחצו על התמונה:

אורה להיסטוריה?
 אל תשאיר את התובנות שלך בכיתה!
 נשמח לקבל רשמים, סקירות ומאמרים לעדכאן הזא.
 Oriel17@gmail.com

מערך שיעור: כבוד האדם- ז'בוטינסקי והיחס לערביי ישראל שרית יפה- מדריכת ערכים בלימודי היסטוריה בחמ"ד

כיתה: י"א.

הערך המודגש בשיעור: כבוד האדם.

מטרות השיעור:

1. בתחום התוכן -

הבנת תפיסת עולמו המדינית של ז'בוטינסקי ביחס לשאלת ארץ ישראל למעמדם וזכויותיהם של ערביי ישראל.

2. בתחום המיומנויות -

ניתוח טקסט ראשוני וקריאה ביקורתית.

ניתוח טקסט בהקשרו- זיהוי רכיבים וקשרים: הבחנה בין עיקר לטפל, זיהוי הרעיונות המרכזיים שבטקסט, זיהוי נקודת המבט או השקפת העולם של הכותב.

3. בתחום הערכים -

טיפוח סובלנות וכבוד כלפי עמדות, השקפות ומסורות של אנשים שונים ושל חברות שונות

[קישור לתכנית הלימודים בהיסטוריה: מוסדות היישוב היהודי בארץ ישראל- הגוש האזרחי](#)

רציונל:

מחקרים הדנים בתופעת הגזענות מצביעים על כך כי שורשי התופעה נמצאים ביחס סטריאוטיפי, מתנשא, חד ממדי ומנוכר כלפי קבוצות מיעוט. אנו סבורים כי חינוך לכבוד, סובלנות ושוויון כלפי המיעוטים החיים במדינת ישראל יסייע בצמצום הגזענות ופיתוח עמדות סובלניות ושוויוניות יותר.

ממחקרים על עמדות בני נוער בהקשר של יחסי יהודים-ערבים ומחוויות המורים המתמודדים בשדה החינוכי, עולים נתונים המצביעים על גזענות, פחד, דה לגיטימציה, התבדלות וחוסר אמון הדדיים¹.

מערך זה יתמקד בהגותו של ז'בוטינסקי ויחסו לערביי ישראל.

לצד עמדה לאומית מובהקת הדוגלת ב"קיר הברזל" וב"שתי גדות לירדן", ז'בוטינסקי היה דמוקרט גדול וחרד לזכויות כלל אזרחי המדינה.

¹ וראה גם: דו"ח משרד החינוך לגבי אפליה וגזענות בישראל 2013

מהלך השיעור:

חלק א' - עיון ודיון בשיר "שמאל הירדן - שתי גדות לירדן":

שלב ראשון -

המורה יקרין את הסרטון שבו הקלטת השיר: [שמאל הירדן - שתי גדות לירדן](#)

להלן מילות השיר:

שמאל הירדן (תרפ"ט) מילים - זאב ז'בוטינסקי

שם ירווה לו משפע ואושר	כעמוד שבתווך לגשר
בן ערב, בן נצרת ובני	אף כחוט השידרה לאנוש
כי דגלי גדל טוהר ויושר	לארצי קו הציר והקשר
יטהר שתי גדות ירדני	הוא ירדן הירדן הקדוש
שתי גדות לירדן - זו שלנו, זו גם כן	שתי גדות לירדן - זו שלנו, זו גם כן

שתי ידי לך הקדשתי מולדת	אם ארצי דללה וקטונה
שתי ידי - למגל ולמגן	היא שלי מראשה עד קיצה
אך תשכח ימיני הבוגדת	משתרעת מים ישימונה
אם אשכח את שמאל הירדן	וירדן, הירדן באמצע
שתי גדות לירדן - זו שלנו, זו גם כן	שתי גדות לירדן - זו שלנו, זו גם כן

שלב שני -

משימה בקבוצות לאחר צפייה:

המטלה לקבוצה: על התלמידים לבחור סמל / תמונה המופיעים בסרטון, ולהסביר כיצד הם מבטאים את האידיאולוגיה של זאב ז'בוטינסקי. כל קבוצה תציג במליאה מוצג אחד.

להלן אפשרויות מוצעות:

1. גבולות הארץ
 2. זאב ז'בוטינסקי.
 3. סמל בית"ר
 4. הסתדרות העובדים הלאומית
- לסיכום חלק זה: המורה יציג את תפיסתו המדינית והכלכלית של זאב ז'בוטינסקי באמצעות סמלים אלו. ביטוין של עמדות אלה יודגמו באמצעות ציטוטים מהשיר.

חלק ב' - היחס לערבים: עיון ודיון במאמר - "קיר הברזל":

אחד המאמרים המשמעותיים והמשפיעים ביותר של ז'בוטינסקי הוא המאמר [קיר הברזל](#). הנחיה למורה: לאור חשיבות המסמך והשאיפה לסייע לתלמידנו לקרוא טקסטים היסטוריים באופן ישיר (ולא רק סיכומים או תקצירים) מצ"ב מאמרו של ז'בוטינסקי באופן מתודי- תוך הדגשת משפטי מפתח ומתן שאלות מנחות בסיום כל חלק. מוצע ללמוד את הטקסט בזוגות ולענות על השאלות הנמצאות ב[קישור](#).

חלק ג' - היחס לערבים: שוויון זכויות

1. לימוד בקבוצות:

המורה יחלק את הכיתה לקבוצות בנות כחמישה תלמידים. כל קבוצה תלמד את המקורות הבאים מתוך כתביו של ז'בוטינסקי הדנים ביחסו למיעוט הערבי בארץ ישראל:

מקור ראשון:

"לו היה לנו רוב יהודי בארץ, היינו קודם- כל יוצרים פה מצב של שוויון- זכויות גמור, מוחלט ומושלם, בלי שום יוצא מן הכלל: יהודי או ערבי או ארמני או גרמני, אין הבדל בפני החוק - כל הדרכים פתוחות לפניו...לא רק לאזרחים בתור יחידים היינו נותנים שוויון- זכויות גמור, אלא גם לשפות ולאומות."

("ארצו של ישראל", עקרונות מנחים לבעיות השעה, עמ' 75.)

מקור שני:

"אנו כולנו, כל היהודים והציונים מכל הזרמים, רוצים בטובתם של הערבים הארצישראליים. אין אנו רוצים להוציא אף ערבי אחד הן מן הגדה השמאלית והן מן הגדה הימנית של הירדן. אנו רוצים שישגשגו גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה תרבותית. את משטרה של ארץ- ישראל העברית הננו מתארים לעצמנו באופן כזה: רוב האוכלוסייה יהיה עברי, אולם שיווי זכויותיהם של כל האזרחים הערביים לא זו בלבד שיובטח, אלא גם יוגשם."

("שולחן עגול עם הערבים", כתבים: בדרך למדינה, ערי ז'בוטינסקי, תשי"ט, עמ' 245.)

מקור שלישי (מתוך טיוטת חוקה שנוסחה על ידי ז'בוטינסקי)

א. שוויון אזרחי.

1. עקרון שיווי הזכויות בשביל כל האזרחים מכל הגזעים, האמונות, הלשונות או המעמדות, יונהג בלי כל הגבלה, בכל המגזרים של חיי הציבור במדינה...

2. בכל קבינט שבו ישמש יהודי במשרת ראש-ממשלה, תוצע משרת סגן ראש הממשלה לערבי, וכן להיפך.

3. השתתפות פרופורציונאלית של יהודים וערבים הן בחובות והן בטובות הנאה של המדינה, - כלל זה יחול על בחירות לפרלמנט, על השירות האזרחי והצבאי ועל המענקים התקציביים.

ב. לשונות

1. הלשון העברית והלשון הערבית תהיינה שוות בזכויותיהן ובתוקפן החוקי.

ג. אוטונומיה תרבותית

1. הקיבוציים הלאומיים - היהודי והערבי, יוכרו בתור גופי ציבור אוטונומיים, בעלי מעמד שווה לפי החוק.

ד. קרקע

4. החלקות תימסרנה בפיקוחו של בית- המשפט לענייני קרקעות למגישי בקשות יהודים וערבים ולקבוצות, בלי אפליה.

(בתוך: ז'בוטינסקי ז', חזית המלחמה של עם ישראל, הוצאת מכון ז'בוטינסקי, תש"א)

שאלות לדיון בקבוצה:

- עם איזה סעיף /פסקה אני מזדהה?
- עם מה אני לא מסכים?
- האם הסעיפים הנ"ל רלוונטיים לימינו?
- מה הכי "כדאי" לאמץ? על מה ניתן לותר?
- האם הייתי מוסיף סעיף נוסף לגבי היחס למיעוטים/ערבים במדינת ישראל?
- מהם הערכים הבאים לידי ביטוי בכתבים אלה?

2. סיכום במליאה:

זאב ז'בוטינסקי תמך בארץ ישראל השלמה והאמין בגישה תקיפה ובלתי מתפשרת ביחס לארץ ישראל. הביטוי "קיר הברזל" מסמל את עמדתו זו. לדעתו, יש צורך בצבא תקיף ובמסר ברור בדבר היותה של הארץ נתונה לעם ישראל.

יחד עם זאת, ז'בוטינסקי היה דמוקרט גדול והאמין בשוויון זכויות לכלל אזרחי הארץ. הוא ראה בקיום השוויון חובה מוסרית ודמוקרטית, והדגיש את האינטרס שיש ליהודים ולמדינה שתקום בשוויון זה. אמונתו היוקדת בזכותו של העם היהודי על ארץ ישראל לא עמדה בסתירה לעמדתו היסודית בדבר מתן שוויון זכויות מלא, כבוד, יושר ודאגה לרווחתם של כלל התושבים בארץ ישראל.

תלק ד' - סיום:

נסיים בקטע מתוך השיר "שמאל הירדן" בו פתחנו. בשיר זה מתאר ז'בוטינסקי את חזונו ביחס למדינה היהודית שתקום. הוא בוחר להקדיש בית שלם מתוך השיר ליחס לערבים החיים בישראל.

וכך כתב:

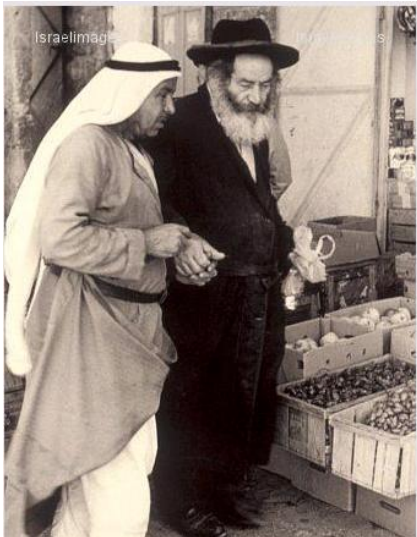
"שם ירווה לו משפע ואושר"

בן ערב, בן נצרת ובני

כי דגלי גדל טוהר ויושר

יטהר שתי גדות ירדני

שתי גדות לירדן - זו שלנו, זו גם כן"

לקריאה נוספת:

1. אריה נאור, "המתווה החוקתי של זאב ז'בוטינסקי למדינה היהודית בארץ ישראל", בתוך: אבי בראלי ופנחס גינוסר (עורכים), איש בסער: מסות ומחקרים על זאב ז'בוטינסקי, באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2004.
2. על דמוקרטיה, שוויון זכויות הפרט לפי משנת זאב ז'בוטינסקי - המכון הישראלי לדמוקרטיה - [קישור](#).
3. נאור א', המיעוטים בישראל והאוטופיה הליברלית של ז'בוטינסקי. בתוך: מחויבות יהודית למיעוטים במדינת הלאום. (עורך אביעד הכהן). מכון ון ליר. 2012, עמ' 146-153 - [קישור](#).
4. אתר יסודות- המרכז לליבון עניני תורה ומדינה: [קישור](#).

כלי בקליק: מפת חשיבה בMindomo

אוריאל אסולין - מדריך ארצי לתקשוב - היסטוריה חמ"ד

כחלק מרפורמת "ישראל עולה ביתה" נדרשים תלמידנו לגשת לבגרות לאחר למידה של שנתיים. שינוי זה יוצר חשש אצל מורים ותלמידים כאחד בשל האתגר הכרוך בלמידה דו-שנתית. בהשתלמויות המחוזיות הקדשנו מפגש לנושא. במדור זה אני רוצה להציע דרך נוספת להתמודדות עם אתגר זה: שימוש במפת מושגים. מפת מושגים היא דרך גראפית להצגת מושגים, רעיונות מתוך טקסט או הקשורים לתחום תוכן מסוים והקשרים ביניהם. המפה מעודדת ארגון מידע ומסייעת לראות ולהבין קשרים בין מושגים.

מיפוי של מושגים יכול להיעשות באופן אישי במהלך חשיבה או קריאת טקסט. הוא יכול להיעשות גם כחלק מפעילות קבוצתית כמו דיון או סיעור מוחות בנושא כלשהו. הודות לדרך ההצגה החזותית של מפת המושגים, היא מייעלת את קליטת החומר ומקלה על אחסונו בזיכרון. בהתאם לכך היא משמשת ככלי למידה והוראה יעיל, שעוזר בתהליך הלמידה וארגון הידע על ידי זיהוי מושגים בגוף הידע וארגונם בקישורים עניינים באופן היררכי.

ברשת קיימות אפליקציות רבות של מפות מושגים ואציג אחת מהן: [Mindomo](#).

בתוכנה זו ניתן ליצור תרשים זרימה של המידע ההיסטורי הנלמד ולקשר בין פריטי ידע שונים. ניתן לייצג את המידע ההיסטורי על ידי תמונות או סרטונים ולפתוח "ענפי מידע" מתוך "גזעי מידע".

ניתן לעיין [במפת חשיבה](#) המייצגת את המידע ההיסטורי המופיע בתוכנית הלימודים החדשה של ביתה י'. מפה זו יכולה להיות הבסיס למפת החשיבה שתפתח בהמשך ההוראה בכיתה יא'.

שימו לב, הגרסה החינמית של התוכנה מאפשרת יצירת מספר מוגבל של מפות חשיבה ולכן נצלו אותן בחכמה.

מצורף [מדריך כתוב](#) ו[מדריך מצולם](#) לשימוש בתוכנה.

הוראת נושא האמנציפציה באמצעות ציוריו של מוריץ אופנהיים

ברכה גולדנברג - מדריכה ארצית של מגמת אמנויות העיצוב

נעמה כץ - מדריכה ארצית של מגמת אמנויות העיצוב ברשת נועם צביה

בעקבות האמנציפציה, החלו אמנים יהודיים ליצור כחלק ממסורת מערבית מודרנית. עד לתקופה זו לא היו ליהודים ולאומנים היהודים זכויות שוות בחברה המערבית. אסור היה להם ללמוד באקדמיות לאמנות והנוצרים לא רצו לשלבם בחברה. הקהל היהודי היה מסוגר ונפרד מהציבור המערבי, חוקי הקהילה היו דתיים והם בחרו להסתגר כדי לשמור על מורשתם. היו אומנים יהודיים במהלך הדורות, אך אלו בחרו לעסוק בתחומים הקשורים לחיי היהודים. המצב השתנה עם עליית נפוליאון, תהליכי האמנציפציה וההשכלה. הציירים היהודים החלו לגלות עניין בחיי היום יום וציורי ההווי החלו לתפוס מקום נכבד ביצירותיהם. כשעלה המעמד העירוני בסביבה הלא-יהודית, עלתה הדרישה לציורי הווי גם בסביבה היהודית ושכבת

המעמד הבינוני היהודי החלה עולה ואפילו לקוחות נוצריים החלו להתעניין ולרכוש תמונות בנושאים יהודיים, שנתפסו כמוזרים, חדשים ומופלאים.

מוריץ דניאל אופנהיים (Moritz Daniel Oppenheim 1800 - 1882) היה צייר יהודי-גרמני. הוא זכה לכינוי "הצייר היהודי הראשון". הוא נולד למשפחה יהודית קיבל חינוך דתי וחילוני, הוא נולד ב"סמטת היהודים" (יודנגאסה) בהנאו שבגרמניה, והיה הראשון שזכה להכשרה אקדמית בציור. כבר בגיל ארבע עשרה קיבל הזמנה ראשונה לציור מטעם שר האוצר של הדוכסות הגדולה של פרנקפורט. בשנות לימודיו התגורר במינכן, פריז ולבסוף ברומא, שם הסתפח לחוג התנועה הנצרינית, שהייתה תנועה אמנותית-דתית שדגלה לשיבה לתמימות ולאמונה השלמה של האמונה הנוצרית המקורית. בגיל 23 הגיע לרומא ללמוד באקדמיה על שם לוקס הקדוש שם הושפע מן התנ"ך ומן הברית החדשה. בשנותיו הראשונות באקדמיה הוא צייר ציורים שנושאים בעל אוריינטציה נוצרית. במסגרת הלימודים הוא אף השתתף בתחרות

וצייר רישום המכונה "ישו והאישה השומרונית". הציורים בתחרות נשלחו באנונימיות למנוע משוא פנים, ואכן הציור של אופנהיים זכה. כשהתגלה היוצר ומשהתגלתה יהדותו הוא נפסל מלקבל את הפרס. בד בבד עם אירוע זה אימו נפטרה, אופנהיים ישב 'שבעה' באיטליה, במהלך שנת האבל בה היה עליו לומר על אימו קדיש, הוא התחבר לקהילה היהודית באיטליה והתקבל בחום רב. שני אירועים אלו נחשבים בידי החוקרים כזרזים (קטליזטורים), לשיבתו ליהדות ולשינוי בנושאי ציוריו לציורים בעלי אוריינטציה יהודית. המיליונר היהודי רוטשילד הפך לפטרונו, ואפשר לו לעזוב את האקדמיה בטרם סיים את חוק לימודיו ואופנהיים הפך להיות צייר דיוקנאות המשפחה, הוא הרחיב את לקוחותיו והפך להיות צייר דיוקנאות במגזר היהודי ומחוצה לו. עם שובו לפרנקפורט בשנת 1828 הפך אופנהיים לצייר

הפורטרטים הבולט ביותר של בני המעמד הבינוני היהודי בגרמניה ושל עשיריה היהודים של גרמניה ואירופה, כמו משפחת רוטשילד, שהיו הדור הראשון שנהנה מן האמנציפציה במדינה.

ביצירותיו של אופנהיים משולבים אלמנטים יהודיים וגרמניים, המשקפים את אוירת הסובלנות והשילוב שאליה שאפו בני דורו. סגנון ציוריו הוא בסגנון שהיה מודרני בגרמניה בזמנו ומכונה סגנון בֵּיֶדֶר מְאִיר, זהו סגנון ז'אנר שהייתה בו נימת שעשוע, סגנון בעל נטייה לסנטימנטלי, לרומנטי הרך ולא לרומנטי הדרמטי. בדרך כלל עליז שמטרתו קישוט קירות החדר.

בתחילת שנות השישים אופנהיים החל ליצור את סדרת תמונות לאלבום "תמונות מחיי המשפחה היהודית המסורתית". תמונות האלבום כללו סצנות הווי הקשורות לשבת, לחגים היהודיים ולמעגל החיים היהודי. את הפרויקט כולו יצר אופנהיים בשיתוף פעולה עם ליאופולד שטיין, שהיה רב רפורמי בפרנקפורט. אופנהיים צייר ושטיין כתב הסברים לתמונות. האלבום פנה לשתי אוכלוסיות יעד: ליהודים ולגרמנים. את היהודים ביקש לעודד לשוב לערכי המסורת הישנים ולגויים ביקש להציג את היהודים כ"בני אדם" כמוהם: משכילים, מתורבתים ואת היהדות כפתוחה וחדשנית, כשהוא מוחה על הסטריאוטיפים השליליים הרווחים ביחס ליהודי

הגטו וחייהם. כתוצאה מהרצון הכפול חזר אופנהיים בציוריו לתקופה מוקדמת יותר. הסצנות המתוארות בתמונות לקוחות מזיכרונות ילדותו, מראשית תקופת ההשכלה, בהיותו ילד. המשפחתיות מודגשת בתמונות. לפי אופנהיים המשפחה היא הבסיס להפצת ערכי המוסר הנעלים של היהדות. המסרים הכפולים באים לידי ביטוי בכל תמונות האלבום. הציורים הופצו במהדורות שחור-לבן מיוחדות, זכו לתפוצה רחבה ושכנו בביתם של יהודים גרמנים רבים בסוף המאה התשע עשרה.

כדוגמא ליצירותיו של אופנהיים נציג שתי תמונות:

מוריץ אופנהיים, החתונה היהודית, קידושין - תמונות מחיי המשפחה היהודית, שמן על בד, גרמניה, 1861

תיאור התמונה:

ביצירה זו אנו רואים את מנהגי החתונה היהודית האשכנזית לפרטיה במאה ה-19. וכן את נאמנותו לאמת התיאורית, כצייר דיוקנאות. (מימדי התמונה קטנים יחסית לריבוי פרטיה). החתונה נערכת ע"פ מיטב המסורת היהודית האשכנזית: החופה תחת כיפת השמים, הטלית על ראשי בני הזוג והיא משמשת כחופה, החתן והכלה אוחזים בחגורות הנישואין (כיום המנהג אינו רווח, אך היו חגורות נישואין לכל קהילה. הקהילה השאילה את החגורות לזוג שנישא. בזמן החופה כרכו אותן סביב החתן והכלה, לסמל אחדות). על אצבע הכלה טבעת נישואין (טבעת זו גם היא הייתה שייכת לקהילה והושאלה לאתו הערב, עוד מנהג שעבר

מעולמנו, הטבעות הללו היו יקרות ביותר וצורתם הייתה בד"כ של בית). החופה נערכת בחצר בית הכנסת בפרנקפורט, מאחורי הזוג כניסה לעזרת הנשים. על אותו הקיר מאחור מוטבעת אבן ובה מגן דוד לשם היה החתן מטיח את הכוס, מלאה בייין (המנהג לזרוק דווקא על מגן דוד באה מהאמונה העממית שהאמינה בסמל המגן דוד כסמל שמגן מפני מזיקים וגויים מזיקים). הדמויות ביצירה רב גונית, בכוונת אופנהיים להראות לנו את היהדות בגרמניה של תקופתו על כל גוניה- שונים אך מאוחדים. אופנהיים יוצר זאת על ידי לבושם השונה של הדמויות: החתן לובש כובע צרפתי- זיכרון למתן הזכויות השוות למיעוטים, הרב בלבוש יהודי מסורתי, יש אורחים הלבושים בצילינדר (לבוש המייצג את היהודי המודרני), רוב הנשים כבר לא הלכו

עם הפאות או כל כיסוי ראש אחר ואופנהיים מתארן גלויות ראש, להוציא האם והכלה. אם הכלה ניצבת לידה ומתבוננת בביתה בסיפוק, להראות את המשפחתיות והאהבה שקיימת במשפחה היהודית, לידה האחות הצעירה, באותו הצד ניצב גם האב, לא ברור אם הוא אבי החתן או הכלה. זוהי תקופה שגם הציירים הגרמניים מדגישים את המשפחה, כערך עליון. אופנהיים מעמיד את החתן והכלה חזיתיים לצופה ומוארים הם במרכז, הרב שעורך את הטקס נראה היטב אך לא מרכזי כמו בני הזוג. החצר נראית עמוסה בחוגגים, אך אופנהיים יוצר תחושה של מרחב, באופן העמדת הדמויות מאחור, מה שיוצר אווירה מתורבתת. כמו כן גם האור הרך מוסיף למעמד אווירה של קדושה ואינטימיות כאחד.

בית הכנסת המופיע בתמונה הוא מן המאה ה-18 והוא צויר מזיכרונו של אופנהיים. הסיבה לכך היא שבעת היצירה מבנה בית הכנסת כבר לא היה קיים בשל החלטתה של קהילת פרנקפורט להורסו ולבנות בית כנסת חדש. בחירתו של אופנהיים לצייר את בית הכנסת של ילדותו, ולא את בית הכנסת החדש שהוקם בפרנקפורט משקף מאבקי זהות וכוח בין הפלגים השונים בקהילה היהודית. מאפייני בנייתו של בית הכנסת החדש היו נאו גותיים וביטאו את הרצון של אנשי הקהילה לסגל לעצמם את סממני הפאר של החברה הנוצרית שבתוכה חיו ולוותר על הפשטות והצניעות שאפיינו את בתי הכנסת עד אז. מתמונת השמן ניתן ללמוד כי אופנהיים לא הזדהה עם בחירת הקהילה. את ה"חתונה" היהודית הוא העמיד בחצר בית הכנסת הישן שנהרס על פי רצון הקהילה ולא בזה החדש שעמד לנגד עיניו כשצייר את התמונה. ביצירתו האמנותית ובזיכרונותיו הקפיד אופנהיים לשמור על דימוי בורגני מכובד, אולם הוא מצא דווקא את חוסר ההידור ואת הפשטות של בית הכנסת כמסמלים את תפיסת שוויון האדם בפני האל.

מוריץ אופנהיים, שבת אחר הצהריים, גרמניה, שמן על בד, 1866

תיאור התמונה:

הסצנה מתוארת בחלל בית יהודי אופייני בגטו. בתמונה נראית משפחה סביב שולחן. על השולחן מפה משובחת, גביע קידוש מסורתי, גביע נוסף, חלה וספר. סביב השולחן יושבים האב, שנרדם ומולו ילד עומד ומקריא לו מספר, שתי בנות - האחת קוראת בספר והשנייה מחובקת איתה פונה לבחור. הבחור, אולי בחור ישיבה, אולי אורח, יושב מול גמרא אבל מביט מעליו. מעל השולחן תלויה מנורת השבת המסורתית, היודנשטרן. משמאל על שולחן קנקן וכלי לנטילת

ידיים. תשמישי קדושה נוספים נראים על קיר הבית. החלון פתוח לרווחה, דרכו נראה הרחוב, מימין ברקע דמות כהה של סבתא זקנה. אופנהיים בחר לתאר את ארוחת השבת דווקא לאחר שהסתיימה. האווירה ביתית ונינוחה, העונג והשלווה מודגשים. המשפחה חדורה באהבה לספר. כולם מעיינים בספרים שונים. מצד אחד יש בתמונה רמזים ליהדות המסורתית: מנורת השבת, תשמישי הקדושה, הגמרא ודמות הסבתא הזקנה שברקע, סמל לעולם העתיק. מצד שני ישנם רמזים לעולם המודרני: האב נרדם בעודו קורא עיתון מקומי, הילד קורא לפניו מספר בגרמנית, לפי הסבריו של שטיין הבת קוראת בספר שירה המצביע על גישה שכלתנית וקשר עם העולם החיצון. (תיאור הבנות כמשכילות, קוראות בגרמנית, היה דבר אופייני לגישתו של שטיין ומציאותי בדורו של מנדלסון. נשים שלא היו במסלול המסורתי היו פתוחות והשתלבו עם החינוך החילוני מהר יותר. ידועים היו הסלונים שנוהלו ע"י נשים, ברובן יהודיות מברלין). אופנהיים פונה בתמונתו ליהודים: היהודים במחצית השנייה של המאה ה-19 התרחקו מאורח החיים היהודי המסורתי, הם התבססו כלכלית והיו מעורבים בחברה הנוכרית. הוא מציג את השבת כדבר חי, חם ואנושי. את המשפחה כאלמנט מרכזי. הוא "מתפייס" עם הגטו, (שבוטל בינתיים) ומציג אותו באור חיובי ומראה ליהודים שחווית הגטו אינה אות קלון. בציור זה כמו בציוריו האחרים באלבום, קורא אופנהיים ליהודים לחזור ליהדות המסורתית, ומראה שניתן לשלב אורח חיים יהודי מסורתי ביחד עם אורח חיים מודרני. במקביל הוא פונה בתמונה גם לגרמנים. הוא מתאר את הבית היהודי כבית בורגני עשיר, נוח, בעל ריהוט אופייני ככל בית בורגני: מפה, כורסת עור, כסא בעל ריפוד אדום. את היהודים הוא מתאר במראה החיצוני, בלבוש ובריהוט כאזרחים שווים. אופנהיים ניסה להראות בציוריו לגרמנים שהמשפחות היהודיות הן משפחות בורגניות רגילות, רק בעלות דת שונה. דת זו הינה דת שווה ככל הדתות. לא שונה ומסתורית, אלא דומה לנצרות. החלון פתוח, מדגיש מסר זה. החלון, סמל לפתיחות, מהווה הזמנה להביט פנימה. אופנהיים פונה למסורת הנוצרית שהציגה את היהדות כדת אפלה ומסתורית, פותח אותה לקהל ומזמין כל אחד לחזות במנהגיה. דרך החלון הפתוח הוא מקבל בברכה גם השפעות חיצוניות הנכנסות פנימה הביתה. גם הכיסא האדום הריק, המצוי בקדמת התמונה מזמין את הצופה - נוכרי או יהודי, להצטרף לשולחן שבת.

במבט אישי:

10:50-11:45 - **פאנל- "בניך מרחוק יבואו..":**

המאבק למען העלייה לארץ ישראל ולשחרור נתן (אנטולי) שרנסקי מהכלא הרוסי
גב' אביטל שרנסקי, אשתו של מסורב עלייה ואסיר ציון

דרכי ממחוז גונדר לישראל
מר מרו אסמרה, מפקח ארצי מורשת יהדות אתיופיה, משרד החינוך

11:45-12:30 - **ילדי המעברה וניצולי השואה בשנות החמישים - זווית אישית וספרותית**

הרב חיים סבתו, ראש ישיבת ההסדר 'ברכת משה' וסופר

12:30-13:30 - הפסקת צהריים ומנחה

13:30 - המשך השתלבות בתכנית הכנס הכללית, הכוללת סדנאות לבחירה ומיצג אורקולי באולם הגדול
סיום: 17:00

**בואו בשמחה!
בלהה וצוות ההדרכה**

פרטי ההרשמה בהודעות הכלליות על כנס החמ"ד

מינהל החינוך הדתי

הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד

הנכם מוזמנים לכנס השנתי של המחנכים להיסטוריה בחמ"ד

שיתקיים במסגרת כנס החמ"ד לבעלי תפקידים ומקצועות הלימוד

נושא הכנס - פסיפס ישראלי
"שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו ובאו לך.."
(ישעיהו, ס')

הכנס יתקיים אי"ה ביום רביעי, י"ד בתמוז, 1.7.2015 בבנייני האומה בירושלים

תכנית הכנס:

8:30-9:00 - התכנסות

9:00-9:30 - "עין בעין יראו" - לקראת תשע"ו בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מן המחקר:

9:30-10:10 - העלייה מצפון אפריקה בשנות החמישים ד"ר אבי פיקאר, מרצה במחלקה ללימודי א"י, אוניברסיטת בר אילן

10:10-10:50 - מבט ארוך טווח על קליטת עולי אתיופיה ד"ר מלכה שבתאי, אנתרופולוגית יישובית, חוקרת ומרצה העוסקת בקליטת יהודי אתיופיה כ-35 שנה